

Prikaz

Robert J. Schiller: *Novi financijski poredak. Rizik u 21. stoljeću*

Masmedia, Zagreb, 2004., 368 str.

Pitanje odnosa države, naroda i pojedinaca te uređenja njihovog manje ili više skladnog "svijeta", nije novo pitanje i postavljali su ga, i postavljaju ga i danas, mnogi mislioci. Na globalnom, pak, planu to se postavljalo kroz uspostavljanje takvih odnosa koji omogućavaju organizaciju sustava koji može funkcionirati manje ili više uspješno kroz određen period. Ovim pitanjem uglavnom su se bavili slobodni mislioci pretežito filozofijske provenijencije (Hume, Lock i Hobbes), još od vremena kada su sazrjeli uvjeti za stavljanje pojedinca, njegovog vlasništva i njegove koristi (ili racionalnog egoizma) u prvi plan. Na temelju takvih filozofskih pretpostavki (ili kada se filozofi posustali) nastala je ekonomska nauka Adama Smitha i Davida Ricarda koja je dala ekonomske argumente za slobodno djelovanje pojedinaca bez bilo kakvog pritiska od strane države. Taj i takav skup pojedinaca htio je da mu država bude sluškinja u njihovoj ekspanziji diljem svijeta kroz osvajanje novih teritorija i širenje novih tržišta. Taj pojam, poznat pod imenom kolonizacije, danas se naziva globalizacijom, i ništa manje nije bio lišen ratova i raznih drugih konflikata u odnosima među državama. Schiller je svjestan da ta demokracija koja se zasniva na otvorenosti tržišta, liberalizaciji, gdje se svatko brine kako da za sebe otkine što veći komad kolača, u novije je vrijeme, uz velik tehnološki napredak, donijela i mnogo zla, ratova, genocida, a socijalna nejednakost i razlika među ljudima kao da nikada nije bila veća.

Schiller u ovoj knjizi upravo pokušava dati neka rješenja koja bi omogućavala rješavanje globalnih svjetskih konflikata između država, naroda i pojedinaca, dakle u međunarodnim odnosima, na temelju neke vrste prijeko potrebne ravnoteže u odnosima. On to čini prvenstveno kao ekonomist, ali i kao vrlo široki slobodni mislilac, oslanjajući se upravo na dostignuća ekonomske nauke, koja sve više koristi dostignuća ostalih znanosti kao što su fizika, psihologija, matematika, statistika (a to se može vidjeti iz tema zbog kojih su dobivali Nobelovu nagradu ekonomisti u zadnjim godinama).

Od četiri elementa koja čine međunarodne ekonomske odnose, svi se slažu da je financijski element danas najznačajniji i odlučujući za međunarodne odnose u globalnom smislu, i Schiller već samim svojim naslovom knjige želi pokazati koji je put kojim treba ići u uspostavljanju pravednijih i manje konfliktnih međunarodnih odnosa. Ovaj današnji financijski poredak djeluje isto tako nekom nevidljivom rukom, i nekom svojom logikom bježi s kraja na kraj svijeta, koristeći uznapređovalu tehnologiju za što veće izvlačenje koristi. Nije ga briga ako je u nekoj zemlji zbog toga nastala kriza, i nije ga briga što se

povećava ponor između bogatog sjevera i siromašnog juga, što stalno izbijaju nemiri, sukobi i sl. On bježi iz Argentine kada tamo izbije kriza, na Tajland, iz Tajlanda, kada tamo padne cijena nekretnina kao hipoteka, u Singapur, a za koju godinu tko zna kamo će. Schiller u svojoj knjizi predlaže ustanovljavanje takve međunarodne regulacije u odnosima kojom bi se unaprijed otklanjali uzroci kriza i stvorilo pravednije društvo za svakog pojedinca pa tako i veća ravnopravnost država.

Sadržaj knjige se sastoji od šest dijelova. U uvodu autor ukazuje na to da uznapredovala tehnika još nije dala takav napredak u svijetu da bi ljudi živjeli bolje i sigurnije. I dalje vlada nesigurnost i mogućnost velikih ekonomskih kriza, koje onda dovode i do političkih kriza i do problema u međunarodnoj suradnji. Pisac uzrok vidi u tome što i dalje neki imaju male i nesigurne prihode a neki i više prihode i veću sigurnost. No, kako pokazuju i najbolje formule u poslovima oko dionica, za koje su mnogi dobili Nobelovu nagradu, nikada nema sigurnosti za dioničare same za sebe. Autor misli da se sigurnost može povećati tako da se dioničari ujedine i svi ulažu u regulatorne fondove za slučaj krize, nešto kao što je slučaj fonda zdravstvenog osiguranja, što će osigurati sigurnost svim radno sposobnim stanovnicima, kao dioničarima. Sve bi se to odvijalo na nivou države, a i države bi međusobno stvarale takve sporazume i asocijacije, koji bi ujedno bili i garancija smanjenja tenzija u međunarodnim odnosima.

Rješenje hirova i neizvjesnosti na globalnom planu autor, dakle, vidi u najširoj demokratizaciji svjetskih financija, jer je došao do spoznaje da se velike svjetske ekonomske krize često dešavaju zbog tzv. "ljudskog faktora" i rizičnog ponašanja financijskih mešetara, a ne nekih objektivnih razloga. Autor zato predlaže nova rješenja na planu privatnog sektora i to u osiguranju, funkcioniranju financijskih tržišta i bankarstvu.

Dalje autor u prvom dijelu knjige razrađuje temu pojave svjetskih kriza i na praktičnim primjerima Argentine i sl., pokazuje kako svjetski kapital rado hrli na neka tržišta dok mu to donosi profit, a kada dođe do krize on se jednostavno uklanja i prepušta tim društvima da se bore sa teškoćama bez pomoći.

U drugom dijelu knjige autor polaže nadu u visoku tehnologiju koja se treba koristiti tako da se izbjegnju rizici kroz kolektivno osiguranje. "Kuću treba osigurati od požara prije požara". Čovjekov rad sam za sebe ne znači ništa nego tek u zajednici sa drugima. Dobitke i gubitke treba staviti u realan odnos, mada će ekonomisti reći da preveliko osiguranje od gubitaka značajno smanjuje mogućnosti velikih dobitaka, i tu treba primjenjivati novija dostignuća psihologije kako bi se ta suvremena tehnologija što više približila ljudima i da bi im financijski poslovi bili bliskiji.

Treći dio je ključan za objašnjavanje autorovih šest aplikacija za rješavanje problema, odnosno smanjivanje rizika. Autor se zalaže za ostvarivanje sigurnosti i ravnopravnosti pojedinca tako da on može podizati zajmove vezano za ostvarivanje svih budućih prihoda bez obzira na njihov ishod. Isto tako, autor je za stvaranje nivoa mikrotržišta jedne države, a pledira i za stvaranje makrotržišta na nivou više država, čija bi osnovica bio GDP svake države. To bi bio temelj za funkcioniranje svih međunarodnih sporazuma.

U četvrtom dijelu autor predlaže način kako da se spriječe razne krize, malverzacije i stečajevi, da bi se na globalnom planu iskoristila suvremena tehnologija te se stvorile nove, zajedničke mjerne jedinice. Naime, ovako bi se izbjeglo pranje novca, prijevare i sl. od čega najviše štete imaju siromašni i "mali" ljudi. Takve mjerne jedinice bi osigurale i trajnost ugovora jer bi inflacija nestala, a vrijednosti bi bile trajnije. On predlaže sveobuhvatno prikupljanje podataka i stvaranje jedne globalne datoteke, koja bi sadržavala sve statističke podatke do kojih se može doći, pa razne bilance, konsolidacije, evidencije i sl. Ovakva transparentnost i bogatstvo baze podataka omogućilo bi izbjegavanje kriznih i neočekivanih događaja, jer bi se poboljšalo mjerenje rizika.

U petom dijelu se govori o tome kako bi se financijska tržišta počela ustrojivati slično socijalnom osiguranju, da bi autor svoja razmatranja sublimirao u šestom dijelu (epilogu) u vidu radikalnih financijskih inovacija koje se odnose naročito na institucije upravljanja rizikom, globalnim bazama podataka, indeksirane obračunske jedinice i dalje, smjernice za istraživanja. To je put, po mišljenju autora, koji će omogućiti stalno tisućugodišnje nestajanje svjetskih kriza, ratova, financijskih slomova.

Značaj Schillerovog dijela je što je autor uvidio planetarne posljedice sve veće globalizacije, koja često ima za posljedicu povećanje razlike između siromašnih i bogatih, što se ratovi vode sve više sofisticirano, tako da se na periferiji civilizacije više osjećaju nedaće nego koristi od nove tehnologije. Nove financijske tehnologije nastale na novim tehnološkim dostignućima postale su sredstvo u rukama anonimnih "nevidljivih" ruku, a globalne financijske krize se svako malo i dalje događaju.

Autor izlaz vidi u novoj vrsti demokracije, demokracije financijskih tržišta i mehanizama kao osnove funkcioniranja suvremenog privatnog sektora, što će na globalnom planu sličiti na funkcioniranje obitelji – jer obitelj na okupu drži jedan interes koji joj je zajednički i to je temelj za daljnji razvoj. A daljnji razvoj se, naravno, temelji na novim tehnologijama koje bi se stavile pod kontrolu sveobuhvatne globalne informatičke baze podataka i time izbjegle zloupotrebe. Dakako, uz uvođenje novih mjernih jedinica i indeksiranih obračunskih jedinica i bolje regulirani sustav djelovanja institucija.

Na državnom planu to znači da one trebaju izvršiti reformu institucija, nešto slično reformi mirovinskog i životnog osiguranja. A same države između sebe trebaju stvarati solidarne sporazume, tako da se rizik podjeli na korist slabijih država.

Knjiga je namijenjena svima onima koji žele razmišljati afirmativno o ovom svijetu gdje procesi globalizacije i velikog razvoja informatike i tehnologije kao da rade protiv čovjeka, a ne u njegovu korist, i koji žele takve odnose među državama koji bi bili manje konfliktni, a više se odvijali kroz suradnju, koristeći se svim prednostima koje donosi napredak informatike i tehnologije uopće.